
כיפת ברזל ושטחים פתוחים

**חומש הפקודים • חילופי הנהגות • שיתופי הנהגות • בין דורו
של יהושע לדורו של גדעון • הקב"ה מצפה ממנו שנסייע לו •
מעמדה של מדינת ישראל**

חומש הפקודים

השבת סיימנו לקרוא את ספר 'במדבר'. בפי חז"ל נקרא הספר 'חומש הפקודים' על שם שני המפקדים המתוארים בו. יש להבין, מה היא המשמעות הגדולה של שני המפקדים - האחד בראש הספר והשני בפרשת פינחס - שחז"ל קראו לחומש הרביעי על שמים, ולא על שם אירועים אחרים משמעותיים יותר, לכאורה, הנזכרים בספר.

הנצי"ב בהקדמתו לספר במדבר דן בשאלה זו, ומציין את דרשת חז"ל, "ויבדל אלקים בין האור ובין החשך", זה ספר במדבר, שמבדיל בין יוצאי מצרים ובאי הארץ" (בראשית רבה ג, ה). רוצה לומר, שדור יוצאי מצרים, דור המדבר, אור השגחת ה' הופיע לעין כל; לעומתם דור באי הארץ מגששים דרכם באפלה וההשגחה הייתה מכוסה. רק לפרקים הייתה מאירה כברק

* שיחה שנאמרה בישיבה בסעודה שלישית שבת פרשת "מסעי", בעיצומו של מבצע 'צוק איתן', תמוז תשע"ד.

המאיר את אור הלילה. בקצרה - במדבר שלטה הנהגה ניסית, ואילו בארץ ישראל רווחת הנהגה טבעית.

חילוק זה היה מתאפיין במפקדים: במפקד הראשון קדם אפרים, ראש הדגל, למנשה, ואילו במפקד השני, בפרשת פינחס, מנשה קודם לאפרים; שכן מנשה מייצג את הצד הטבעי, ואילו אפרים - את הצד הרוחני-תורני (ראה למשל, העמק דבר, בראשית מח, יט). המעבר בין שתי ההנהגות מתרחש בפרשת בהעלותך, כאשר ישראל נענשים מיד במתאוננים בדרך ניסית, כיאה לדור המדבר, ולאחר מכן באה פרשת המרגלים, המתכוננים למלחמה בדרך טבעית; בין שתי הפרשיות חוצצת פרשת "ויהי בנסוע הארון" - וע"כ אמרו חז"ל שהיא נחשבת לספר בפני עצמו (שבת קטז ע"א).

ובדרך זו מסביר הנצי"ב את חטא מי מריבה. הקב"ה אומר "קח את המטה... ודברתם אל הסלע" (במדבר כ, ח), הוא המטה שנעשו בו כל הניסים, ובלשון ההגדה של פסח: "ואת האותות' זה המטה" - ואם משה נצטווה להוציא מים ע"י הדיבור, לשם מה עליו לקחת עמו את המטה?

והנה, חז"ל דרשו: "ודברתם" - דבר הלכה אחת או פרק אחד" (ילקוט שמעוני חקת, רמז תשסג). היינו, שמנהג ישראל בעת עצירת גשמים, שמתאספים רבים במקום אחד, וראש העם אומר דברי כיבושים, ומתפללים בציבור, ואומרים דברי תורה. הקב"ה רצה שמשה ילמדם, איך יהיה סדר הלימוד והתפילה לדורות בעת מצוקה בארץ ישראל, כאשר ההנהגה תהיה הנהגה טבעית. ועל כן ציווה שידבר אל הסלע. לא שיצווה את הסלע להוציא מים, אלא שיעשה כסדר הזה, להתפלל ולומר דבר הלכה. וע' אור החיים (במדבר כ, ט), שאף הוא פירש כן. ובליקוטי מוהר"ן (תורה כ, ד"ה וזהו טעות), הביא בשם הזהר "ודברתם אל הסלע", בדבור ופיוס, שישפוך שיחו ותפלתו בתחנונים כדל וכרש. ומה שנצטווה משה להחזיק במטה באותה שעה שמדבר דבר הלכה, לא כדי שישתמש בו נצטווה לקחתו, אדרבא, מטרתו להראות לעם ש'אתם עידן המטה, ושוב אין להשתמש בו, אלא רק בדברי תורה ותפילה.

וביסוד זה הסביר הנצי"ב פרשה תמוהה בפ' בשלח. "ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל, ועל נסותם את ה' לאמר, היש ה' בקרבנו

אם אין" (שמות יז, ז). ותמה הנצי"ב: איך הטילו בני ישראל ספק, אם יש ה' בקרבם, כאשר הם רואים את עמוד האש והענן וכל הניסים? לפיכך פירש, שהעם תהה מה יקרה לאחר הסתלקות משה, כאשר הם יחיו חיי טבע, האם גם אז תהיה השגחה אלקית פרטית על עם ישראל.

חילופי הנהגות

ברם, גם לאחר הכניסה לארץ ישראל מצינו חילופי הנהגות. למשל, במלחמת יהושע בעי מצוה אותו ה' להניח מארב לאנשי עי, ונאמר שם "ויבחר יהושע שלשים אלף גבורי חיל" (יהושע ח, ג) וכך ניצחו במלחמה. לעומת זאת, מצינו כמה דורות לאחר מכן בספר שופטים, הנהגה שונה בתכלית. גדעון אסף מדעתו למעלה משלשים אלף חיל, אך ה' מבקש ממנו לצמצם מאוד את הלוחמים, כדי שישאל לא יאמרו, "ידי הושיעה לי":

ויאמר ה' אל גדעון, רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם, פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי. ועתה קרא נא באזני העם לאמר, מי ירא וחרד, ישוב ויצפר מהר הגלעד, וישב מן העם עשרים ושניים אלף, ועשרת אלפים נשאר. ויאמר ה' אל גדעון, עוד העם רב, הורד אותם אל המים... ויורד את העם אל המים, ויאמר ה' אל גדעון, כל אשר ילוק בלשונו מן המים, כאשר ילוק הכלב, תציג אותו לבד, וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות. ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש, וכל יתר העם כרעו על ברכיהם לשתות מים. ויאמר ה' אל גדעון, בשלוש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם... וכל העם ילכו איש למקומו (שופטים ז, ב-ז).

במקרה זה בולטת המגמה האלקית, שהכול יראו שאין העם מנצח בכוחו, אלא בחינת "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, ט); אולם במלחמת יהושע בעי מודגשת הלחימה הטבעית. מהי אם כן דרך ההנהגה הרצויה - הנהגה ניסית או טבעית? השאלה נעשתה אקטואלית מאוד עם היווסדה של התנועה הציונית ועם הקמתה של מדינת ישראל.

הרב שלום דב בער שניאורסון, האדמו"ר מחב"ד, פרסם איגרת שבה הוא

מביע התנגדות לרעיון הציוני: "העולה על רוחם של הציונים, להתאסף ולהיקבץ בכוח עצמם - היו לא תהיה. כל התוקף והעוז שלהם וריבוי התחבולות וההתאמצות, לא יועילו ולא יצליחו נגד רצון ה', וכלבוש יחליפו ריבוי רעיונות והצעות, ועצת ה' היא תקום, והוא לבדו יאספנו ויקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ" (אגרות הקודש, עמ' 222, 292).

אכן, כולנו מאמינים שה' יקבצנו, אבל כיצד הוא יעשה זאת, איננו יודעים. הרי הרבה שלוחים למקום. פעמים הקב"ה עושה זאת כפי שאומר ר' יהושע בסוף סנהדרין: "מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן והם חוזרים בתשובה". אמנם-כן בדורנו קדמה השואה הנוראה להקמת המדינה. אפשר גם להעיר רוחו של מלך, בלי להעניש את ישראל, כמו שניבא ישעיהו על כורש: "כה אמר ה' למשיחו לכורש... אני לפניך אלך והדורים איישר... למען עבדי יעקב וישראל בחירי, ואקרא לך בשמך, אכנך ולא ידעתני... אני ה' עושה כל אלה... הוי רב את יוצרו, חרש את חרשי אדמה. היאמר חומר ליוצרו מה תעשה, ופעלך אין ידיים לו. כה אמר ה' קדוש ישראל ויוצרו, האותיות שאלוני על בני, ועל פועל ידי תצווני" (ישעיהו מה, א-ז).

זכורני, שהרב צבי יהודה זצ"ל תמה באחד השיעורים, על הקשר בין הנבואה על כורש להמשך הדברים, "היאמר חומר ליוצרו מה תעשה". והסביר הרב, שוודאי היו כאלה שתמהו, האם ריבוננו של עולם אינו יכול לגאול את עם ישראל בדרך נאותה יותר, למשל, ע"י אחד מצדיקי הדור, ולא ע"י גוי? ואכן חז"ל שמו טענה זו בפיה של כנס"י: "דודי שלח ידו מן החור" (שה"ש ה, ד), "כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, כל ניסים שעשית לי ע"י כורש, לא היה מוטב לעשותן לי ע"י דניאל וע"י אדם צדיק" (שיר השירים רבה, שם). ועל כך באה תשובתו של הקב"ה, "הוי רב את יוצרו... היאמר חומר ליוצרו מה תעשה... על פועל ידי תצווני"?! האם אתם תדריכו אותי איך לנהל עולם ואיך לגאול את ישראל?!

ואכן גם בתקופתנו העיר רבש"ע את רוחם של מנהיגי אומות העולם, כמו לורד בלפור, שר החוץ הבריטי, וטרומן נשיא ארה"ב, והם הכריזו על שייכותה של ארץ ישראל לעם היהודי, ועל הכרתם בזכות היהודים לעלות

לארץ ולהקים מדינה יהודית, בדיוק כפי שעשה כורש בזמנו.

"קול המון כקול ש-די" (ע"פ יחזקאל א, כד), וכשהמון נדחף מסיבות שונות לעלות לארץ, הרי זו אתערותא דלעילא, ורשאים אנו לקבוע שזה מעשה ה'. איך נסביר את העובדה, שלפני מאה ושבעים שנה, בשנת ת"ר, היו בארץ רק כששת אלפי יהודים; ובזמן הכרזת בלפור, כשבעים שנה אח"כ, כבר היו בארץ ששים אלף יהודים; ושלושה עשורים מאוחר יותר, בזמן הקמת המדינה, היו שש מאות אלף יהודים בא"י - ועתה יהודי המדינה מונים למעלה מ-7 מיליון? ! האם אין זו יד ה'?

כשהקב"ה הבטיח "ולקחתי אתכם מן הגוים, וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם" (יחזקאל לו, כד), לא נאמר איך הדבר יתממש, אך חז"ל נתנו לנו סימנים כדי שנוזהה את מעשה ה'. "ואמר ר' אבא, אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'" (שם שם, ח). ופירש"י: "כשתתן א"י פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה מזה" (סנהדרין צח ע"א). והוסיף שם מהרש"א, "וזהו דבר ניסי, ודאי קץ מגולה הוא". על כן ברור, שיד ה' הוא הפועל בטבע, ובוראי שאין זה נגד רצון ה'.

בחזון העצמות היבשות, שאל רבש"ע את הנביא "התחיינה העצמות האלה"? והנביא השיב "ה' אלקים ידעת" (יחזקאל לו, ג). ופירש שם מהר"י קרא: "אתה יחזקאל, נראה בעיניך שאתה יכול להחיות עצמות הללו היבשות, בלא עור, ולא בשר ולא גידין? והשיב הנביא: אתה ידעת, אם אני יכול להחיותן ואם לאו. כלומר, שאיני יכול להחיותן כי אם במאמרך. שאם יש רצונך שיחיו על ידי, אז אני יכול לעשות".

רבש"ע מחייה את העצמות ומביא את עם ישראל לארצו, אך הוא עושה זאת על ידינו, ואחרי כל הפעילות שלנו, אנו יודעים שאיננו יכולים להחיותן כי אם במאמרו.

על הפסוק שבפרשת השבוע "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות" (במדבר לג, כה), כתב מי השילוח "היינו, בעת שהשי"ת יחפוץ לקבץ אותנו - אז יתן תקיפות בלב שלא יחרדו". כשמגיע הזמן להקהל ולהקבץ בארץ, מסיר

רבש"ע את החרדות מאתנו, ובכך אנו יכולים לפעול - "ויסעו מחרדה".
וכ"כ ה"אור שמח", שמאז הכרות בלפור "סר פחד השבועות".

שיתופי הנהגות

תורה זו למדנו בבית מדרשו של הרב קוק זצ"ל. בספרו עין אייה מפרש הרב, שישנן שתי צורות של הנהגה. ישנה הנהגה ניסית, וביטחון בה' שיעשה לנו נס; וישנה הנהגה טבעית הדורשת פעילות מן האדם עצמו, בתקווה שתהיה לו סייעתא דשמיא, אך ברור שגם מה שהאדם עושה הוא מעשה ה'.

כי הנס והטבע שניהם מעשה ה' המה... והטבע הוא מעשה ה' עם האדם עצמו, כי כל מה שהאדם עושה, הלא הוא ג"כ מעשה ה'. ואין הפרש בין אם יהיו האמצעים, כוחות המציאות, או זריזות האדם, שכלו וחפצו, כשהוא ג"כ משתמש בהם, הוא ג"כ חלק מהמציאות שהיא כולה מעשה ה' - "גם כל מעשינו פעלת לנו" (ישעיה כו, יב). (עין אייה, ברכות פ"א סי' קמג, ושבת פ"ב סימן קצה).

אדרבה, כשהאדם מסתמך רק על מעשה ה', הוא מתקטן, כיוון שהוא פסיבי, ורצונו של הקב"ה שהאדם יפעל ולא יסתמך על הנס. וזה שטען יעקב "קטונתי מכל החסדים" (בראשית לב, יא), שמרוב חסד שמרעיפים עליו הוא מתקטן, אבל כשהוא פועל בעצמו, נאמר עליו "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל" (שם שם, כט).

וכן כתב הרצב"י קוק זצ"ל: "מאמינים אנו באמונה שלמה, וברי לנו, שכל הפעולות הטבעיות, ג"כ מאת ה' מן השמים הן, ולא נעתקו חלילה מהשגחתו והנהגתו האלקית ית"ש, והוא הנותן לנו כוח לעשות ה'ל, ומברך אותנו בכל מה שנעשה, ופועל לנו את כל מעשינו" (שיחות הרצב"י דברים, עמ' 196).

משפט המפתח בדבריו הוא הפסוק "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (דברים ח, יח). וביאר הר"ן בדרוש העשירי, שאכן רשאי אדם לומר שהוא עשה לעצמו את החיל הזה, רק שצריך לזכור מי נותן לו כוח לעשות חיל זה: הקב"ה הוא הנותן לעשיר ולגיבור את הכישורים

לעשות את חילם, שהרי לא נאמר שה' עושה לך את החיל, אלא אתה הוא עושה, והקב"ה נותן לך כוח לעשות חיל.

וזה לשון הר"ן בדרוש העשירי:

פרשה זו דבוקה וקשורה עם שלמעלה ממנה, כי בתחילה הזהיר את ישראל על ב' דברים, הא' שלא יתלו הצלחתם בכוחם ועוצם ידם. והב' שלא יתלו כבוש הארץ בזכותם, כי למעלה מזה אמר 'פן תאכל ושבעת וגו' ובקרך וצאנך ירביון וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו' וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". רצה בזה כי עם היות שאמת שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, ולפי זה היה אמת בצדמה שיוכל העשיר לומר כוחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה, עם כל זה עם היות שהכוח ההוא נטוע בך, זכור תזכור הכוח ההוא מי נתנו בך ומאין בא, והוא אומרו 'וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כוח' וכו'. לא אמר 'וזכרת כי ה' אלקיך עושה לך את החיל', שא"כ היה מרחיק שהכוח הנטוע באדם לא יהיה סיבה אמצעית באסיפת ההון, ואין הדבר כן. ולפיכך אמר כי עם היות שכוחך עושה את החיל הזה תזכור נותן הכוח ההוא ית'.

דברי הר"ן מיוסדים על הפסוקים המביעים חשש שעם הכניסה לארץ וההתיישבות המוצלחת בה, ינכס האדם לעצמו את הצלחותיו, וע"כ מזהירה התורה: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך... פן תאכל ושבעת... ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך... ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (דברים ח, יא-יח).

הפרשה מתחילה בשלילי - "השמר לך, פן תשכח, ורם לבבך ושכחת, ואמרת בלבבך", כל אלה הן 'לא תעשה'; ומסיימת בחיובי, 'בעשה', "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". ברם הר"ן מצרף את הפסוק האחרון במעשה השלילי - "ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" - למעשה החיובי. לדעתו, הציווי החיובי אינו מתחיל

ב"וזכרת כי ה' נותן לך כח", אלא בפסוק הקודם, "ואמרת בלבבך"; שכן רשאי אדם לומר שהוא אסף את הממון בכוחו ועוצם ידו והצליח בחילו וכדומה, רק עליו לזכור מיהו זה שנותן לו כוח לעשות את כל החיל. אם לא כן, יכול אדם להיכנס למצב של פסיביות ולא לפעול, ולסמוך על ה' שיעשה עבורו את מלאכתו - זו אינה השקפת היהדות.

ולכן כתב הרמב"ם, שצריך אדם לגייס את כל כוחו ותעצומות נפשו למלחמה, ועליו להילחם בכל לבו בלא פחד, רק יזכור מי עומד מאחורי כל זה. "ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה, ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד ה' הוא עושה מלחמה. וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד... וכל הנלחם בכל לבו, בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה" (הלכות מלכים ז, טו). וכן כתב רש"י במלחמת עמלק, על הפסוק "בחר לנו אנשים (שמות יז, ט) - "גבורים ויראי חטא". ברור, שאי אפשר לנצח מלחמה עם אנשים שאינם גיבורים, ברם הגיבורים חייבים להיות יראי חטא, ולדעת מי נותן להם את גבורתם.

בספר אם הבנים שמחה הביא ראייה לעיקרון הזה מגמרא ערוכה. דבריו נסובו סביב השאלה שעסקו בה רבים: איך יתכן שאלפי שנים מתפלל עם ישראל לגאולתו ואינו נענה. בתשובה לשאלה כתב, שהגאולה מתעכבת לא משום שלא התפללו דיים, אלא משום שרק התפללו, ולא פעלו די הצורך. וכמקור לזה ציין לגמרא במס' נדה.

מה יעשה אדם ויחכם? ירבה בישיבה... אמרו, הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקשו ממי שהחכמה שלו, שנא' 'כי ה' יתן חכמה' וגו' (משלי ב, ו)... מאי קמ"ל, דהא בלא הא לא סגיא. מה יעשה אדם ויתעשר - ירבה בסחורה... א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו. אלא יבקשו רחמים ממי שהעושר שלו, שנא' 'לי הכסף ולי הזהב' (חגי ב, ח). מאי קמ"ל, דהא בלא הא לא סגי. מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים - א"ל ישא אשה הוגנת... א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקשו רחמים ממי שהבנים שלו, שנא' 'הנה נחלת ה' בנים, שכר פרי הבטן' (תהלים קכז, ג). מאי קמ"ל, דהא בלא הא לא סגיא (נדה ע"ב).

"הרי שבג' דברים מחולקים, שחייו העיקריים של האדם תלויים בהם, הודיעונו חז"ל דהא בלא הא לא מהני, היינו דתפילה בלא עסק, ועסק בלא תפילה - לא מהני. ומזה אתה דן לכל ענייני האדם ולכל עניינים שבעולם - לא סגי בהא בלא הא. היינו שיתפלל על דבר להשיגו, ולא יתעסק בו כלל, אלא יסתפק בתפילה לחוד - לא ישיגנו לעולם".

והוסיף שם המחבר סיפור מבודח להמחיש את הרעיון: "ובלמדי הגמרא הנ"ל, 'מה יעשה אדם שיהיו לו בנים זכרים - ישא אשה'. נזכרתי מהמעשה שסיפר לי זקן אחד, מחסידי הרבי ר' אליעזר ר' מקומרנא ז"ל, שלרב הקדוש הזה היה משמש, בחור זקן שלא נשא אשה, ולא היה שלם בדעתו, אך היה ירא שמים והיה נקרא בשמו "פרץ גבאי". שאלו אותו: פרץ, למה אינך נושא אשה? השיב: למה לי אשה, מה חסר לי אצל הרבי? אמרו לו: הלוא אדם צריך בנים. ענה על זה: בנים? ! אתן פתקה אל הרבי ויהיו לי בנים. כשהגידו את דברי פרץ אל הרבי, צחק ואמר: מי שסומך לגמרי על הרבי, נראה כמו פרץ... עכ"פ נלמד מן הש"ס הנ"ל, דמי שסומך עצמו לגמרי על התפילה לחוד ואינו מתעסק כלל בדבר, יש לו פנים כמו 'פרץ גבאי' הנ"ל... עד שיתעסק בה ג"כ בפועל ויעשה את שלו, אז תועיל התפילה לשמים להשיג חפצו.

ניקח דמיון - אחד יבקש מהשי"ת שיהיה תלמיד חכם, ולא ישב כלל בבית המדרש ללמוד, אלא רק יטייל בחוצות ובשווקים. אדם כזה, אפילו יתפלל כל היום בבכיות לא ישיג שאלתו לעולם, מפני שהוא מצדו לא עשה בשביל הדבר הזה כלום. אבל, אם הוא יעשה את שלו, היינו שילך לבית המדרש ויתאמץ בכל כוחו ללמוד, וגם יתפלל להשי"ת לפתוח לו שערי חכמה, אז ימלא ה' משאלתו בטח.

ועפ"ז מתורצת הקושיא הגדולה הנ"ל - דכיוון דלא התעסקו בזה כלל לשוב לארצנו הקדושה, על כן לא הייתה תועלת בתפילותינו עד כה. אבל אם אנו נעשה את שלנו גם בפעולות ומעשים, אז יבוא לנו עזר מן השמים" (אם הבנים שמחה פ"ב, ז).

וכן פירש הרצב"י קוק את המקרא "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלוקינו נזכיר" (תהלים כ, ח). רבים סבורים, שהכוונה שהם, אומות

העולם, ילחמו בטנקים ובמטוסים, ואנחנו נתכנס בבית המדרש ללמוד ולומר תהילים, ובזה ננצח. ודאי שמחשבה כזו אינה תואמת את הלכות מלחמה שכתב הרמב"ם, ולא הרבה פרשיות בתורה. אלא כך היה אומר: גם לנו יש טנקים ומטוסים, אלא שאנו מזכירים שם ה' על הטנקים והמטוסים, ובזה אנו זוכרים מי נותן לנו כוח לעשות את החיל הזה.

אנו מצווים לצאת למלחמה ולכבוש את ארץ ישראל, יחד עם זאת נאמר בתורה "ונשל ה' אלקיך את הגויים האל מפניך" (דברים ז, כב), "וגם את הצרעה ישלח ה' אלקיך בס" (שם שם, כ).

וצריך להתבונן: מי הוא העושה את המלחמה, אנחנו המצווים או רבש"ע הנושל ושולח את הצרעה? אלא שאין כאן סתירה. אנחנו פועלים עם אל בשותפות. "עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומרת: כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו" (ויק"ר כז, ב). אנחנו פועלים בתור "שלוחי דרחמנא", ו"סייעתא דשמיא" חלה על כל מעשינו. אנו עוסקים באמונה במלאכת הנשק, ואח"כ מתברר שכול מעשינו - מעשה ה' המה, הפועל על ידינו ומתוכנו, "כי גם כל מעשינו פעלת לנו". כך הוא בתחום הצבאי, וכך הוא בתחום המדיני (שיחות הרצב"י, פרשת עקב).

ובדומה ביאר אביו הראי"ה קוק זצ"ל את הפסוקים שאנו דנים בהם: "בהתבונן האדם כי החיים הטבעיים וכל מסיבותיהם, הכל ערוכים מאת ה' לתכלית הנשגב של השלמות האנושית, הנה יותר יכיר את קונו כש מספיק לו צרכיו בדברים טבעיים, שצריך ע"ז השתדלות רבה מצדו בחכמה ובדעת ובכח גופני ונפשי. הנה יד ה' אתו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו, הלא יתקרב יותר בזה אל ציור השלמות, מאלו שיעשה לו נס בפעם אחת להמציא לו מחסורו. ע"כ אמר 'ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי - ובציירך בהבנה אמיתית כמה כח וכמה עוצם יד צריך עד כדי לבוא לידי חיל זה, ולכל תנועה קלה עזרת ה' דרושה, אז עי"ז ימשך מה שאמר 'וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'" (עין איה, ברכות פ"א, סי' קמג).

בספר "בעקבות היראה" של הרב אליהו קפלן, תלמידו של הסבא מסלבודקא, מופיע מאמר הערכה שכתב המחבר לזכרו של ד"ר הרצל.

בסיום מאמרו על הרצל, פונה הרב קפלן כנגד הטוענים שאין צורך לפעול במעשים למען גאולת ישראל, כי "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל", ו"יש מי שכבר דואג" ... "אכן יש מי שדואג, ואותה היד המקיימת אותנו, היא גם עושה לנו נפלאות. אך האם כל הציונות אינה פלא? כבר בשנת תרע"ג כתב הציוני הנודע בודנהיימר: 'אין אף ציוני נכון אחד בכל העולם כולו, שיאמר כי הוא רואה את עקבותיה של 'מדינת היהודים' העתידה - אך בליבו יודע הוא כי מוכרח הוא לשאוף לזה'. אמרו נא לי, רבותי! מי זה זרק את הרגשת ה"הכרח" הזה אל תוך ליבותינו? מי הוא זה אשר הכין ברוחותינו אותה הכנה נשגבה לתקופה זו, המתחילה עתה לעבור עלינו? כלום אין אתם חשים את תנועת ידה הנסתרת של ההשגחה? ויודע אני כי כשם שמוכרחה הייתה לבוא תחיית רוח הלאום היהודי, כן מוכרחה תהיה לבוא סוף כל סוף, בעתיד הבלתי נראה לעין, תחיית רוח תורתנו. כסוי עבים הוא אופקה של תורתנו, ועוד יותר אופקה של מצוותיה, של חוקי החיים אשר לה. נעזבת היא ע"י הנוער, אין היא זוכה לתשומת לב מאת מנהיגי הדור המודרניים. 'והיא יושבת וראשה חפוי, כאשה עקרה שלא ילדה' - אך היא עוד ילד תלד! אין אנו רואים את הדרכים, אין אנו רואים את העקבות, אבל יודע אני - אומר אני כבודנהיימר בשעתו - שאני מוכרח לשאוף לזה. והאלקים אשר ישיבנו לציון - ישיבנו גם לתורה מציון. - אני מאמין! וככל שגדלה אמונתי באלקים - גדלה שייכותי לציונות".

בין דורו של יהושע לדורו של גדעון

בזוה מפרש הרב שם את החילוק בין דורו של יהושע לדורו של גדעון. כאשר העם דבק בה' ואמונתו ברמה מוסרית גבוהה, ואין חשש שיטעה לומר כוחי ועוצם ידי, אתו מתנהג הקב"ה בדרך טבעית, שהיא היותר נאותה; שכן אז הוא נפגש עם רבש"ע בכל מהלך, ולא רק בדבר היוצא מגדר הטבע, וגם הוא ממלא תפקידו כראוי. אבל כשהמדרגה המוסרית נמוכה, אז באמת קיים חשש של 'כוחי ועוצם ידי', וע"כ יש צורך להשתמש בהתערבות אלקית ובדרך ניסית, כדי שיווכחו הכל כי יש אלקים בישראל.

וכן כתב הרמב"ן: "ומן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה. שאין

לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד" (רמב"ן, סוף פרשת בא). כלומר, הניסים הגלויים, כאלה שהיו במצרים, ודאי מוכיחים "שאינ כמוני בכל הארץ", אך לא זו היא המגמה, אלא תכלית האמונה היא דווקא ההבנה שכל המהלך הטבעי הוא מעשה ה'.

וזה היה החילוק בין תקופת יהושע לתקופת גדעון. בזמן יהושע פעלו בדרך הטבע ובתחבולות מלחמה, וכיוון שלא היה חשש שיאמרו כוחי ועוצם ידי, על כן אספו שלשים אלף חיל, ואתם נלחמו וניצחו, והכול ידעו כי ה' נתן להם הכוח לעשות את החיל הזה. "כי בודאי שלמות גדול הוא לאדם בהיותו עסוק לבדו בהצלחתו, כדברי הג"ר סעדיה ז"ל, שאם הייתה שלמות, להשיג שלמות בלא השתדלות, הייתה הנהגת ה' לנו ג"כ שלמות הנפש בלא השתדלות של תורה ומעשים טובים" (עין איה שם).

אמנם בימי גדעון שירד העם פלאים במצבו הרוחני, ושכח אל מושיעו, לא הייתה ההנהגה הטבעית לישועתו מביאה אל המטרה. ע"כ היה צריך למעט בהשתדלות טבעית, וכביאור הפסוק "פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי" (עין איה שם).

עקרון זה אמור לאו דווקא בעניני מלחמה. למשל, אנו מצווים לתת צדקה לעני. וכבר חז"ל הביעו תמיהה על כך: אם אכן רצונו שיהיה לעני די מחסורו, מדוע אינו מפרנסו, היד ה' תקצר? הלוא "לי הכסף ולי הזהב נאום ה'" (חגי ב, ח)? אלא הקב"ה רוצה שאנו נפרנסו. וממה נפרנסו? הזן ומפרנס את כל בריותיו נותן לנו, כדי שאנו ניתן לעניים. ואכן זהו הסדר, הוא נותן לנו אמצעים כדי שאנו נפעל ונעשה את הראוי. משל, למה הדבר דומה? לילד המבקש כסף מאמו, כדי שיוכל לקנות לה מתנה ליום הולדתה.

וכך אמר דוד המלך, אחרי שאסף את הכסף לבניין המקדש: "והעושר והכבוד מלפניך, ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה וגו' ועתה אלקינו מודים אנחנו לך וגו', וכי מי אני ומי עמי כי נעצור כח להתנדב כזאת, כי מ מ מ ה כ ל ו מ י ד כ נ ת נ ו ל כ" (דה"א כט, יד), ופירש"י: "מה שנתת לנו - מידך נתנו לך".

וכך אמר הנביא "ה' תשפות שלום לנו, כי גם כל מעשינו פעלת לנו" (ישעיהו

כו, יב), וכתב הרב: "כל מה שהדעה מתבררת יותר באחדותה הגדולה של כל הישות, כשם שפעולת התפילה היא מתבררת, כמו"כ מתבררת האמת של כל חריצות, כל חכמה וכל כשרון מעשה, כי גם כל מעשינו פעולת לנו" (מוסר הקדש, עמ' נא). כשאנו מתפללים והקב"ה נענה לתפילתנו, ברור לנו שנוצר שיתוף פעולה, וכך צריך להיות ברור שכל מה שאנו עושים, הקב"ה פועל דרכינו. ובלשונו של הרב: "להכיר ולהבין, כי כל אלקי הרוחות לכל בשר ואלקי כל בשר הוא יוצרנו, יוצר בראשית, וכל מעשינו פעולת לנו" (שם, עמ' כט).

הקב"ה מצפה ממנו שניסייע לו

בסוף מלחמת ששת הימים הכריז שר הביטחון, משה דיין, שאנו עזרנו להקב"ה לנצח את אויבינו. רבים התרעמו על אמירה זאת וראו בזה ביטוי של "כוחי ועוצם ידי", אך הרצב"י קוק זצ"ל דווקא נהנה מהאמירה הזו. הרב הסביר, כי אכן תפקידנו לסייע לקב"ה בתכניותיו, וזו חובתנו. וכך גם דרשו חז"ל את הפסוק "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל" (במדבר כג, כג): "עתידה בת קול להיות מפוצצת בראשי ההרים ואומרת כל מי שפעל עם אל, יבוא ויטול שכרו" (ויקרא רבה כז, ב). הקב"ה מצפה מאתנו שניסייע לו, ועל כך הוא משלם לנו כראוי.

על הפסוק "למעשה ידיך תכסוף" (איוב יד, טו) מציינים חז"ל ארבעה נושאים שהקב"ה נכסף לסיועם של ישראל: סבל, שמירה, אור ומזון. "בד' דברים נתאוה הקב"ה למעשה ידיו. ואין 'תכסוף' אלא תאוה, שנאמר 'כי נכסוף נכספתה' (תהלים פד, ג). ואלו הן ד' דברים: הקב"ה סובל עולמו, שנא' 'אני אסכול ואמלט' (ישעיהו מו, ד), וצוה לבני קהת שיסבלוהו... הקב"ה משמר עולמו, שנא' 'ה' שומרך' (תהלים קכא, ה), ואמר לבני ישראל שישמרוהו, שנאמר 'החוננים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה' (במדבר ג, לח). ומאיר לעולם דכתיב 'והארץ האירה מכבודו' (יחזקאל מג, ב), ואמר לישראל 'ויקחו אליך שמן זית וך' (שמות כז, ט). הקב"ה זן את כל העולם והוא מצוה את בניו 'את קרבני לחמי לאשי' (במדבר כח, ב). הוי 'למעשה ידיך תכסוף' (שמות רבה לו, ד).

רעיון זה מובלט בתורה בסיפור של בני גד ובני ראובן: "ויגשו אליו ויאמרו, גדרות צאן נבנה למקננו... ואנחנו נחלץ חושים... וישב טפנו בערי המבצר, לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו וגו'". ואילו משה אמר להם, "אם תעשון הדבר הזה, אם תחלצו לפני ה' למלחמה, ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה'... ונכבשה הארץ לפני ה'... והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'... בנו לכם ערים לטפכם. ויאמרו בני גד ובני ראובן... עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה טפנו ונשינו... יהיו שם בערי הגלעד עבדיך יעברו כל חלוץ לצבא לפני ה' למלחמה כאשר אדוני דובר" (במדבר לב, טז-כז).

יש להבין, מדוע הסיפור חוזר על עצמו שלש פעמים. הם מציעים למשה, משה משיב להם, שיעשו מה שהציעו, והם שוב חוזרים ומבטיחים למשה מה שביקש מהם, "עבדיך יעשו כאשר אדוני דובר". לשם מה כל החזרות? * הרב דסלר דייק היטב בפרשה זו. תחילה הם דיברו רק על עצמם ועל מעשיהם, הם יבנו והם יחלצו חושים והם יכבשו, ואילו לטפם יסדרו ערי מבצר להגנתם. ברם משה הסביר להם, שכל מה שהם עושים, יעשו לפני ה': תחלצו לפני ה', לאחוזת לפני ה', ועבר כל חלוץ לפני ה', נכבשה הארץ לפני ה'. ואם כך יעשו, לא יצטרכו לערי מבצר, ויסתפקו בערים רגילות לשמור על טפם, כיוון שהכול עושים לפני ה' ובשיתוף פעולה עמו.

כאשר הם הפנימו את דברי משה, הם השיבו: "עבדיך יעשו כאשר אדוני מצוה, עבדיך יעברו כל חלוץ לצבא לפני ה'. גם הוסיפו "כאשר אדוני דובר", וכשהכל ייעשה לפני ה', טפנו לא יזדקקו לערי מבצר - אלא "טפנו ונשינו יהיו שם בערי הגלעד" (הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו חלק ב, פרשת מטות). שניים וחצי השבטים סייעו להקב"ה, והבינו שרובש"ע פועל דרכם.

* במדרש רבה, וכן הביא רש"י, דייקו חז"ל, שהחילוק בין דברי משה לבני גד היה בזה, שהם אמרו קודם גדרות צאן למקננו, ורק אח"כ הזכירו ערים לטפנו, ומשה אמר להם "עשו העיקר עיקר והטפל לפל", וכשהשיבו לדבריו, אכן תיקנו דבריהם, והזכירו קודם את טפם ורק אח"כ את מקניהם.

מעמדה של מדינת ישראל

האם מעמדה של מדינתנו דומה לזה של דורו של יהושע או לזה של דורו של גדעון? נראה, שבתקופתנו אנו נמצאים במדרגת ביניים.

הראייה קוק מדמה את ההתפתחות הרוחנית של עם להתפתחותו הפיזית של האדם. התינוק אוהב שאמו מאכילה אותו ושמה את מזונו בתוך פיו, אבל כשהוא גדל מעט, מבקש הוא לאכול בעצמו בלא סיוע מהאם, אך ודאי שהאם צריכה עדיין לדאוג לכל צרכיו. אדם בוגר משתחרר מהתלות באמו ומבקש לדאוג לצרכיו בעצמו. "אהבת הנער והילד היא הנהגה כזאת שלגדול אינה בכלל הנהגת אהבה. למשל, אהבת הנער תהיה כשיתן לו אביו מחסורו משלו, ושל הילד הקטן תהיה כשיתן ג"כ לתוך פיו, ושל הגדול תהיה האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל ליהנות מיגיע כפו וחריצותו" (עין איה ברכות, שם). האדם אינו סובל שמגישים לו לפיו, ואף לא כשמספקים לו צרכיו במתנה.

והוא הדין לגבי ההתפתחות של עם. "ע"כ הניסים מחוייבים ומוכרחים בתחילת הכרת דעת ה' בישראל, 'כי נער ישראל ואוהבהו'". "אבל בהיות העם נעלה בהכרתו, אז טוב מאוד שיתרגל בהנהגה שתביא אותו להחליף כח ולעסוק בשלמות וחריצות, בהרמת קרנו בכל הפרטים החומריים והמוסריים" (שם, שם).

אילו חיינו היום בדור דעה כמו דורו של יהושע, היו כל הטילים מנוטרלים ע"י כיפת ברזל, והכל היו מבינים שהקב"ה נתן חכמה בלבם של אנשי הצבא, המדע והטכנולוגיה, שמצאו את הדרך להתגבר על כל הטילים, ואיש לא היה מעלה בדעתו שכוחו ועוצם ידו עשה לו את הכיפה הזאת. ברם לו חיינו בדור כמו דורו של גדעון, שיש חשש שההצלחה תיחוס ל"כוחי ועוצם ידי", לא היה צורך בכיפת ברזל, אלא כל הרקטות היו נופלות בשדות פתוחים, והכל היו רואים את הניסים הגדולים, שאף לא טיל אחד היה פוגע וגורם לנפגעים ולנזק. ברור היה שיד ה' עושה כל זאת. ואכן בעולם עומדים ומשתאים על הפלא הזה, שלאחר למעלה משלושת אלפים רקטות ששוגרו לעבר מדינת ישראל, כמעט שלא היו נפגעים. וכפי

שהתבטא אחד מראשי החמאס בעיתונות, שהאלקים שלהם מסיט את הטילים. [ראה במילואים בסוף הספר אות יב]

אך מכיוון שאנו במצב ביניים, לפני בוא המשיח, שבימיו תמלא הארץ דעה את ה', אנו נזקקים גם לכיפת ברזל וגם לניסים, משום שאם אחר הצלחת כיפת ברזל יהיו כאלה שיעלו על דעתם, שכוחם ועוצם ידם וחכמתם עשתה את הכיפה הזאת, באה העובדה שאלפי רקטות נופלות בשטחים פתוחים ונזקן מועט, ומגלה בעליל שיש אלקים בישראל, ושארץ ישראל היא ארץ אשר ה' דורש אותה מראשית שנה ועד אחריתה, ושעיני ה' משוטטות בכול. עובדה זו מגלה למפרע, שגם הכיפה היא מעשה ה' שנעשה בסיועם של כוחות הביטחון.

בני תורה צריכים לזכור שעל ייחוד שם ה' אנו נלחמים, ובתורתנו ובתפילותינו אנו מגלים, כי הוא הנותן לעם ישראל כוח לעשות חיל. לדעת המלבי"ם, מונח עיקרון זה ביסוד התקנה שתיקן דוד המלך בעניין חלוקת השלל. המקרא מספר:

(כא) ויבא דוד אל מאתים האנשים אשר פגרו מלכת אחרי דוד וישיבם בנחל הבשור ויצאו לקראת דוד ולקראת העם אשר אתו ויגש דוד את העם וישאל להם לשלום: (כב) ויען כל איש רע ובליעל מהאנשים אשר הלכו עם דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וילכו: (כג) ויאמר דוד לא תעשו כן אחי את אשר נתן יקוק לנו וישמר אתנו ויתן את הגדוד הבא עלינו בידנו: (כד) ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק הירד במלחמה וכחלק הישב על הכלים יחדו יחלקו: (כה) ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה (שמואל א, פרק ל).

וביאר שם המלבי"ם:

'ומי ישמע לכם לדבר הזה'. שהוא הפך האמת והפך הצדק, שהלא לפי דבריכם שמי שגרם הנצחון יקח את הכל; [אבל] ראוי בהפך, שהיושבים על הכלים יקחו את הכל, כי הם בזכותם גרמו הניצחון. ובהפך אני מורה, כי כחלק ההולך למלחמה וכחלק היושבים על

הכלים, ר"ל שההולך למלחמה, הגם שכפי הסברה הם זכותם מעט, בכל זה יקחו חלק בשוה עם היושב על הכלים, שזכותם רב מאד, והם עיקר הגורמים את הניצוח - עד שמה שתקחו אתם חלק שוה, הוא הרבותא והחידוש.

'ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק ומשפט בישראל'. ר"ל כי הנימוס שחוקקים בין העמים אשר אין לו טעם נקרא חוק, והדבר שיש לו טעם שכלי נקרא משפט. והנה תקנה זאת שהיושב על הכלים יקח חלק בשוה עם ההולך למלחמה, הוא לפי שטחיותו חוק לא משפט, אחר שהוא נעדר הטעם, אולם דוד שבאר טעמו של זה החוק, שיסודו בנוי על מה שמלחמת ישראל וניצחונם אינו ע"י כוחם וגבורתם רק ע"י זכותם בהשגחת ה' הלוחם בעדם, עד שכפי זה אין הבדל בין הלוחם ובין היושב על הכלים ומתפלל, הוא שם זה למשפט ג"כ בישראל, שאצל ישראל הוא משפט שכלי לא חוק לבד.*

וכן ביאר המלבי"ם גם בפירושו לתורה: "וחצית את המלקוח בין תופשי הצבא היוצאים למלחמה ובין כל העדה" (במדבר לא, כז). "וחצית, שאח"ז יחצהו לשני חלקים שוים, חלק אחד יקחו תופשי המלחמה וחלק הב' יקחו כל העדה, שבאשר לא בכוחם נצחו מלחמה זו רק בזכות כל העדה וע"י תפלתם היה דין כל העדה כיושב על הכלים שמגיע להם חלק.

וכך גם לימדנו משה רבנו במלחמתו נגד עמלק. "ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" (שמות יז, יא). ואמרו חז"ל: רמז שעתידין ישראל להגביה דברי תורה והן נוצחין, וכשהוא משפיל ידו, כביכול שעתידין ישראל להשפיל דברי תורה ואינן נוצחין (עי' מכילתא דרשב"י פי"ז, אות יא).

וכך קראנו בשבוע שעבר בפרשת מטות, שנצטוו ישראל להפריש "אלף למטה אלף למטה" (במדבר לא, ד) כדי לנקום נקמת ה' במדין. ואמרו במדרש

* פירוש המלבי"ם הוא מקורי מאוד, ומפרשים אחרים ביארו שם בדרך שונה, ראה, למשל, פירוש של בעל המצודות: "ומי ישמע" - ר"ל ואף אם נעשתה בעוצם ידו מ"מ מי ישמע לכם לדבר הזה כי הלא עכ"פ ישבו לשמור הכלים א"כ מהראוי לחלוק עמהם שוה בשוה, כי כן הוא הנהוג מאז שיהיה כחלק היורד וכ' ויחדיו יחלוקו מבלי קדימה כלל ליורדי המלחמה, כ"א לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם".

“שנים עשר אלף חלוצי צבא, ושנים עשר אלף לשמור את הכלים, ושנים עשר אלף לתפילה” (תנחומא מטות, ד). כלומר, כנגד כל חייל לוחם נבחר חייל כתומך לחימה, וחייל נוסף, שלמד והתפלל בעת הקרב; ומי שהתרשל בתפקידו, החסרון אינו ניכר רק בתורה ובתפילה אלא גם במערכת הצבאית. וכשם שחיל הרגלים אינו מסוגל להילחם בלא החיפוי האווירי או הסיוע של השריון, כך אי אפשר להילחם בלא הסיוע של בני התורה.

אכן כאשר בא המלאך ליהושע ביריחו ונוף בו על שביטלו תורה בשעת המלחמה, הוא לא הופיע בפראק של ראש ישיבה ותבע ממנו במפגיע שלא יתבטלו מתורה; אלא הוא פנה אליו כ ש ר צ ב א ה' (יהושע ה, יד), במדי רמטכ"ל, ותבע בשם הצבא את התורה מבני התורה (עירובין סג, ע"ב).

*

“עומדות היו רגלינו בשערייך ירושלים” (תהלים קכב, ב). “מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה” (מכות י ע"א).